

Glücklich, Julius

O hajtmanech krajských

In: Glücklich, Julius. *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*. Brno: Filosofická fakulta s podporou Ministerstva školství a národní osvěty, 1936, pp. 405-413

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/126587>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

β *V. Budovcem po straně v B*: Sic capitane[us] hic de mani[fe]stis indicat [de]lictis aut p[?] manifeste d[elin]quentes in cus[to]diam recipit.

γ *V. Budovcem po straně v B*: Svědky před soud hejtmanskéj.

R XI*.

Kteréž by potřeby v krajích se od hajtmánův neb hajtmána, co jim náleží, na hajtmána neb hajtmány v království českém vznesly, to oni opatrovati mají. A jestliže by který úřad měl k tomu pomáhati, mají jeho k tomu napomenouti a obeslati.

* *V B škrtnut. Viz R VIII pozn. **

R XII*.

Jestliže by kdo králi J. Mti. neb zemi neb osobě aneb kterému městu odpověděl, to hajtmán aneb hajtmáné království českého aneb místodržící J. Mti. král. mají hned do krajuv oznámiti, aby se k takovému odpovědníku podlé zřízení zemského zachovali. A k tomu mají na to mysliti a těch cest hledati, pokudž nejvýše budou moci, aby takovou válku a odpověd přetrhli. A mají na špehy nakládati na náklad krále J. Mti., aby mohl takový odpovědník aneb odpovědníci dosaženi býti.

* *V B škrtnut. Viz R VIII pozn. **

O hajtmanech krajských^a.

R XIII.

Hajtmáné v krajích aby byli každého roku od J. Mti. král. zřízení a ustanovení^a ti aby k J. Mti. královský^b anebo k nejvyššímu purkrabí pražskému své zření měli, J. Mti. a jeho poslouchali^a a obyvatelé každého kraje aby se k hajtmánom^c poslušně zachovali, a v těch věcech a potřebách aby jim radni a pomocni byli. A kdož budou za hajtmány z krajuv zvoleni, z toho se vyťahovati nemají, než bez odporu podniknouti krom těch, kteříž by toho roku byli, ti nemají druhý rok bez vuole své potahováni býti. Než jestliže by která věc za úřadu jich zašla se nevykonala, až by rok jich vyšel, že proto nieméně podlé budoucích hajtmánův krajských to, což tak před nimi zašlo, k vykonání svému přivesti jsou povinni. A tíž hajtmáné noví mají také to k sobě podlé nich přijíti a vykonati. A toto mti mají na práci, jakž se níže píše.

[*B rukou β*]: R X¹.

a - a a ti... poslouchali *připsáno v B rukou β a škrtnuto tisku 1564*
 a k místodržícímu J. Mtí. král. aneb hajtmánu neb hajtmánuom království
 českého aby zření měli a jich poslouchali.

b císařský škrtnuto v B.

c obojím tisku 1564 škrtnuto za tép.

1 Viz pozn. * u R X.

a V. Budovcem po straně v B: 52.

R XIII.

Jestliže by kdo jeden druhému u vazbě lidi svévolně bez viny a hodné příčiny držal, tehdy ti aneb ten, čímž by lidé byli, má to na hajtmány v krajích vznésti a oni tu věc mají rozvážiti tak, aby jeden druhému svévolně škody aneb protivenství nečinil. A hajtmán neb hajtmáné toho kraje hned, jak by na ně vznešeno bylo, mají beze všech odtahuov takovou věc opatřiti. Pakli by kdo jsa od hajtmánuov neb hajtmána v kraji obeslán a napomenut, aby ty lidi z vězení na ten způsob (jakž jemu od hajtmánův neb hajtmána bude oznámeno) propustil aneb před hajtmány neb hajtmánem postavil, a přes to napomenutí u vazbě tu osobu neb osoby, o kterých by jemu bylo od hajtmánuov neb hajtmána oznámeno, aneb jakžkoli v své moci drže umořil neb umořiti dopustil, aneb o hrdlo zoumyslně a nevinně připraviti dal, aneb na zdraví jej zkazil: tehdy ten, kdož by tak člověka zoumyslě a nevinně umořil anebo o hrdlo připraviti dal, povinen bude tomu pánu, čímž člověk ten byl, tři sta kop grošuv českých dáti, a ty peníze tak se tu obrátiti a těm dáti mají pod těmi pokutami, jakož o tom o mordech o lidech sedlských (K XXXV) položeno a vyměřeno jest, hned ve čtyřech nedělich pořad zběhlých, když by k němu pán toho člověka umořeného neb o hrdlo připraveného poslal. A chtěl-li by dále pán toho umořeného člověka, pustic od peněžité pokuty, z jakého nenáležitého umoření a o hrdlo připravení toho, kdož by se toho dopustil, před J. Mtí. král. aneb před soudem zemským viniti, to bude moci učiniti. Pakli by nedal, tehdy týž pán téhož člověka tak umořeného anebo o hrdlo připraveného má toho vuoli, z toho před J. Mt. král. aneb před soud zemský toho, kdož tak člověka umořil anebo o hrdlo připraviti dal, obeslati, a ta věc má bez odtahův a prodlévání tak, jako o jiných mordech na soudu zemském slyšána

býti. Pakli by toho člověka u vazbě drže před hajtmany ho (jsouci obeslán) nepostavil a na zdraví že by mu uškodil, tehdy má tomu člověku padesáte kop grošuv českých též hned ve čtyřech nedělích pořád zběhlých dáti, když by koli pán toho člověka o tu pokutu (k tomu, kdož jest jej u vazbě držel a na zdraví uškodil) poslal. Pakli by nedal, má na hajtmany neb hajtmána krajského vznésti, že mu člověk puštěn a pokuty dáno není. A oni neb on povinni jsou relaci toho listem pod svými pečeti neb sekrety neb osobně učiniti a při úřadu soudu komorního dáti zapsati. A po takové relaci na takového má list zatykačí od úřadu téhož soudu komorního vydán býti.

Pakli by vždy přes to napomenutí hajtmanův krajských svévolně jej u vazbě držel, by mu pak nic na zdraví neuškodil, tehdy mu pokutu svrchu dotčenou padesáte kop grošův českých dáti povinen jest. A nedal-li by a dopustil se zatčení, tehdy pro takovou svou vůli má ještě trestán býti podlé uvázení a zdání hajtmána neb hajtmanův království českého, a té dotčené pokuty bude moci dobývati pán toho člověka obyčejem svrchu psaným. A proto ten, kdož toho člověka u vězení držel by přes rozkaz hajtmanův krajských a přes tu pokutu tak propadenou, tehdy ten pán toho člověka má to vznésti na hajtmána neb hajtmany království českého aneb na místodržícího krále J. Mti. A ten, kdož člověka tak u vězení držel, obeslán býti má, aby osobně před hajtmany neb hajtmanem království českého aneb místodržícím J. Mti. král. stál i toho člověka postavil a té věci se spravil, a tu, věč mu taková věc bude obrácena, při tom aby se tak zachoval. A jestli by pak kdo vezma komu člověka do vězení jej po rozkazu hajtmanův krajských aneb nedočekaje rozkazu vypustil, proto nicméně hajtmané krajští to, proč jest jej do vězení vzal a držal, vyslyšeti mají. A^a jestli by ten hodné příčiny takového do vězení vzeti na schválení týchž hajtmanův krajských nepokázal, má tomu člověku pokuty deset kop grošuv českých propadnouti^a. A nedal-li by té pokuty po vjapovědi hajtmanův ve dvou nedělích pořád zběhlých, tehdy mají hajtmané krajští o tu pokutu relaci tím způsobem, jakž o tom výše, kdož by na rozkaz hajtmanův člověka nepustil, vyměřeno jest, též k soudu komornímu učiniti. A po takové relaci bude moci pánu toho člověka na místě jeho zatykač vydán býti.

^a—^a Škrtnuto v B asi omylem, nebo má odpadnouti vše až do konce.

R XV*.

Hajtmané krajští po krajích aby zřídili hotovost, aby všickni hotovi byli a aby přihlédali, kdo jakou zbroj mezi lidem obecným mají. A jsouce vojensky pohotově, jestliže by cizozemci aneb nepřátelé do země vtrhli nebo škody chtěli činiti, abychom sobě s Boží pomocí pomáhali a jim odolávati mohli.

* *Neměněn.*

R XVI¹.

[*B rukou β*]: *Wenzlešii tu*¹. Také jestliže by se komu zdálo, že by mu od hajtmána aneb od hajtmannov v kraji v kterém se co skrze relací aneb jinak ublížilo aneb z čeho vystoupeno bylo, to má vzněsti na hajtmána neb hajtmány království českého aneb na místodržícího krále J. Mti., a oni tu věc vyslyšeti mají a v tom se k stranám spravedlivě zachovati.

¹ *Patrně proto v B škrtnut.*

R XVII.

Aby v každém kraji vždy ve dvou měsících aneb jakž by potřeba se uznala, bylo vysláno na zhoubece zemské a povaleče, a to na několikero do městeček, vesnic, krčem aneb kdež by se jich nadáli, a to hajtmané krajští míti mají na své práci. A když by koli čas uznali neb jich úředníci, tehdy tajně mají oznámiti osobám, kterýmž se zdá, stavu panskému, rytířskému aneb do města krále J. Mti., v která místa sami vyslati chtí a každému oznámiti; též v který kout a stranu mají vyslati, aby se sami nepotkali a neshledali. A Pražané též mají činiti a vyslati majíc srozumění s hajtmány neb s hajtmanem kraje kouřimského aneb také slanského, poněvadž ty dva kraje Praze přisedí.

A jestliže by v kterém kraji kdo v tom hajtmannov poslouchati nechtěl a k nim se zachovati, jakož se svrchu píše, mají to vzněsti na krále J. Mt.; pakli by krále J. Mti. v tomto království nebylo, tehdy na hajtmány krále J. Mti. a tohoto království aneb na J. Mti. král. místodržícího. A věc to král J. Mt. neb hajtmané neb místodržící J. Mti. král. obrátí, při tom se každý zachovati má. A král J. Mt. má poručiti a puovody zřediti, počet slušný, aby v městě byli tu, kdež by se J. Mti. král. zdálo za dobré.

A kdež by se potřeba uznala, buď skrze špehy aneb jináč, ti

puvodové mají se tam obrátiti. A do kteréhožkoli kraje aneb míst se sjedou a požádají pomoci na stavu panském, rytířském, osobě nebo osobách, též na městech krále J. Mti., má každý slušný počet s nimi vypraviti na pomoc. A v tom se těmi puvodody spraviti mají stavové panský, rytířský i městský, buď osobami svými, aneb služebníky neb poddanými lidmi svými. A toto zřízení o povalecích a zhoubcích zemských má trvati na budoucí časy, pokudž se o to stavové jinak neunesou. A což by tak těch a takových lidí a povalecuov bylo vyzdvíženo a pobráno, ti mají do města královského nejbližšího u vazbu dodání býti, a oni jsou je povinni přijíti. A našla-li by se při kterém vina, že by hrdlo ztratiti měl, tomu aby dali (na náklad krále J. Mti.) konec udělati.

[B rukou β]: Odtud 21¹.

¹ Viz R XXI novg.

R XVIII.

Co se pak ohodcuov a pastýřův (kteříž v tomto království nemalé, ale veliké škody časnov předešlých i nyní skrze ohně jsou činívali a ještě posavad činí) dotýše, pak aby to zlé mohlo přetrženo býti, o tom jsme se všickni tři stavové svolili, aby v městech a v městečkách i ve vseh tak opatřeno bylo, kdež by koli takoví žebráci neb pastýři byli, ten pán, ož grunty jsou aneb pod kým by byli, aby o tom dostatečně poddaným svým purkmistru, rychtáři neb konšelnom poručil, kdež by takoví žebráci byli, každého téhodne k nim přihlédali, aby se město od města, ves ode vsi, po jarmarcích neb posvíceních netoulali, než ve špitále zuostali. A jestliže by který odšel pod způsobem žebroty chtěc své lotrovství provozovati, po tom neb po takovém aby hned posláno bylo, ten aby vzat a skutečně trestán byl.

[B rukou β]:
Vypustiti t.

¹ Proto patrně škrtnut v B.

R XIX.

Kdož by koli kterého zločince jal nebo vzal, nemaje svého vězení, má jej k hajtmannom toho kraje aneb k najbližší popravě aneb do některého města královského dáti. A nebylo-li by v kterém kraji města královského, tehdy do toho města neb městečka, do kterého se z toho kraje sjíždějí, a oni jej přijíti mají. A při tom zločinci, našla-li by se vina, že by hrdlo ztratiti měl, tehdy aby tomu zločinci ten, kdož jest jej jal a do vězení dal, na svůj náklad konec dal učiniti při té popravě, kdež se řádně poprav užívá (ač neměl-li by své žádné pořádné poprav), aby jemu konec učiniti dal, a to ve dvou nedělich pořád zběhlých. Pakli by se tak v tom nezachoval a v tom času jemu konce

učiniti nedal, tehdy toho vězně právo potom dále u vězení svém držeti povinnno nebude.

[B rukou β]:
Vypustí¹.

R XX^a.

Dal-li by kdo z jaké příčiny člověka svého neb škudci do vězení do kterého města královského, zasluz ten neb nezasluz hrdla ztracení, a jsa od práva napomenut (a by-i napomenut nebyl) do dvou nedělí β jeho z ničehéhož nevinil a naň nežaloval, toho také dále právo není povinnno u vězení svém držeti, než bude jej moci z téhož vězení pustiti.

¹ To znamená, že má býti vypuštěn R XIX a R XX.

a V rukou a po straně: Právo městské T 12.

β Nahore na f. CCXV^o nad těmito posledními řádky artykule R XX je připsanek Budovcův, z něhož sřiznutím při nové vazbě téměř úplně zmizel první řádek (dá se vyčísti podle stop písmen jen druhé slovo, zkratka pt. (po-test), dále v druhé řádce: mu(?) naspes(?), v třetí řádce: Sic parciit magnis lex humilesque premit. Si modo et inferioris conditionis homines premeret ac non quibusvis in hoc genere scelerum proprio suo exemplo impunitatem daret!

R XXI¹.

Aby^a jeden, každý pán^a ze všech^b stavův při svém dobrém svědomí i při poddaných svých to tak opatřil, aby takoví zjevní hříchové, cizoložstva^a, vožralství i jiné všelijaké nestydatosti, kteréž jsou proti Pánu Bohu všemohoucímu, skutečně přetrhovány býti mohly, a toho žádný (sám se dobře chovaje) na gruntech svých aby nedopouštěl, ale takového každého, kdož by z toho vystoupil a takového čeho proti Pánu Bohu se dopustil, skutečně trestal, jakž týmiž předešlymi sněmy o tom šíře vyměřeno jest.

Pakli by kdo v městech pražských aneb v jiných královských jsa napomenut od úřadu, aby od takové neřádné věci ihned přestal, a on přes to vždy v svém takovém zlém způsobu trval a přestati nechtěl, tehdy úřad kteréhokoli města skrze psaní neb osobu jednu nebo dvě budou moci na J. Mt. král. (ač byl-li by J. Mt. král. v království) aneb na soud zemský bez přítomnosti J. Mti. král. to vzněsti. A J. Mt. král. a bez přítomnosti J. Mti. soud zemský takovou neřádnou věc zastaviti a skutečně přetrhnutí mají^β.

^a V rukou a po straně: O přetrhování lidem obecným sedlákým jejich nefádův a pokutě. Sněm léta 1545. *Běží o sněm drž. 7./1. Viz dále.*

^a pán připsáno v B rukou β.

^b tří tisku 1564 škrtnuto v B za tím.

¹ Viz *přípisek ruky β u R XVII.* — *R 28 stížení zemského 1549 jest shodný s tím článkem, ale v našem článku vypuštěna věta: Item, na sněmu obecním léta Páně tisícého pětistého čtyřicátého pátého, v středu po svatých Třech králích, jest zřízeno. Viz též Sněmy české I, str. 610. — Článek tento měl býti vlastně škrtnut, poněvadž místo něho je dále nový R XXI.*

α V. Budovcem po straně v B: NB — Scortationes et ebrietates puniendae; *doleji (proti podtrženým slovům úřad kteréhokoli): Úřad má znести.*

β V. Budovcem na konci tohoto art. v B: Hic observetur legibus civium bohemicis adulteria gladio puniri et scortationes fustigatione², incaestum et sodomium igne. Id quod cum iure imperiali (za tím škrtnuto: civili romano) consentit et a saxonico observa[tur] iure et ab aliis imperii principibus. Nostrum vero ius provinciale nimis lenes est; si modo haec lenitas hac lege R 2I expressa observaretur, verum praticari autem non const[at], praesertim inter magnates.

² Viz *Koldánova Práva městská M XXIX, XXX, XXXI, XXXIV, N I.*

R XXI. [B rukou β nový.]

Jeden každý pán neb hospodář jest povinen napřed sám ^a zjevných hříchův, cizoložstva, vožralství i jiných všelijakých nestydatostí, kteréž sou proti Pánu Bohu všemohoucímu i proti šlechetnosti křesťanské se varovati a tak sám se dobře chovaje aby tolikéž na gruntech svých a při čeledi své takových neřadův ^b lidem poddaným svým páchati nedopouštěli, nýbrž skutečně přetrhovati hleděli, a takového každého, kdož by z toho vystoupil a čeho nešlechetného proti Pánu Bohu se dopustil, podlé uznání spravedlivého trestati dali.

Tolikéž v městech pražských aneb v jiných královských ^c, panských i duchovních ^d úřad na to bedlivý pozor dáti mají (^f), aby takové neřádkové, cizoložství, vožralství, hry a jiné lehkomyšlnosti přetrhování ^e a trestání byli, a jestliže by v kterém městě co takového od kterékoli osoby z stavů vyšších se dopouštěno bylo, mají jej od úřadu dáti napomenouti, aby od takové neřádkné věci ihned přestal, a on to učiniti jest povinen.

Pakli by přes to napomenutí vždy v svém takovém zlém spůsobu trval a od své nepravosti upustiti nechtěl, tehdy úřad kteréhokoli města buď skrze psaní neb osobu jednu neb dvě může tu věc na J. Mt. král. (byl-li by v zemi) a bez přítomnosti J. Mti. král. na místodržícího neb na soud zemský vzněsti. A J. Mt. král. neb místodržící neb soud zemský v nepřítomnosti krále J. Mti. ráčí míti

aneb mají takového člověka ihned obeslati a takovou neřádnou věc zastaviti a skutečně přetrhnouti i trestati¹.

- a s co(?) i jeho člověka škrtnuto za tím.
- b při lidech poddaných svých škrtnuto za tím.
- c i škrtnuto za tím.
- d městech škrtnuto za tím.
- e byli škrtnuto za tím.

¹ *Celý artykul je upraven podle příslušných ustanovení sněmu 1545, s nimiž se místy doslovně shoduje. Viz předešlou poznámku a a¹.*

R XXII*.

Léta Božího tisícého čtyřístého devadesátého druhého páni Jich Mt. a páni rytířstvo, Pražané a poslové z měst v pondělí po Suchých dnech postních na sněmu obecném, kterýž v ty časy držán byl na hradě pražském¹, tyto věci dole psané z jednostajné vůle zřídili a ustanovili jsou, aby od každého držány byly: Nejprvé, co se morduov silničných a po cestách a též nešlechetského zlodějstva domácího i po silnicích dotýče, takto jsme se svolili a na tom zuostali, aby takoví povaleči, zloději a morděři, kdež by mohli přezvědění býti, buď v městech, v městečkách nebo ve vsech, aby vyzdvihováni byli, by pak osedlí lidé byli sedláti. A jestliže by čí člověk takový s jistinou a při skutku polapen byl, nemá pánu jeho vydán býti, než hned má se k němu vedlé práva zachovati a k útrpnému právu bude jej moci dáti. Aneb též, jestliže by vzat byl někdo z lidí obecných a byl psanec, též má se k němu vedlé práva míti. Pakli by popaden byl na silnici, an s zloději stojí, má též tázán vedlé práva býti, a podlé jeho viny má se k němu zachovati.

Jestliže by pak kdo cizího člověka (pošlic na povaleče) vzal a nebylo při něm těchto nahoře psaných příčin, má pánu jeho oznámiti, že jest člověka jeho vzal, chce-li k tomu přijeti aneb poslati, že chce soud tomu člověku osaditi. A jestliže by pán toho člověka přijel anebo koho poslal, a byla-li by o to pře, že by neměl ten člověk vedlé práva tázán býti, tehdy ten člověk buď vydán hajtmannu^a toho kraje, a což tíž hajtmané o tom člověku najdou, při tom se strany zachovati mají. A měl-li by ten člověk neb jich více k útrpnému právu podán neb podáni býti, tehdy od prvního má dáti kopu grošuv popravnímu člověku, od jiných po puol kopě groších českých a více nic.

Pakli by který takový zločinec byl přezvědm na hradích anebo tvrzech, tehdy ten, komuž by se zdálo, aby tomu pánu (u kohož by byl) dal znáti, že takový zločinec na jeho hradě nebo na jeho tvrzi jest, aby se jím dobře ihned ujistil a jej postavil^β. A byl-li by ten jistý panského neb rytířského řádu, aby postaven byl před pány a vládýkami soudu zemského; pakli by byl ten jistý jiného řádu, buď před hajtmany toho kraje postaven. Pakli by toho neučinil svévolně a toho nepostavil, tehdy k tomu pánu nebo k zemanímu neb k měštěninu o to hledíno buď, též jako k tomu zločinci. A též v městech kdyby na koho žádáno bylo, aby se tak zachovali a zločincům nižádným aby glajtuov nedávali ani páni, ani rytířstvo, ani města.

Také na žádného psance nevyvedeného ani na zloděje zjevného, též zločince a loupežníky a toho, kdož by při skutku postižen byl z lidu obecného z strany loupeže a mordu, nemá urukováno býti, než právo na takového každého bez fortele má puštěno býti.

* *Nesměněn.*

1 19/3 — *Viz Archiv český V, str. 440—441, jehož text neshoduje se s naším.*

a *V. Budovcem po straně v B:* Nyní na mí[s]to vydání jej hejtmanům [v]ejpověd se od práva děje s vejhradou vrchního práva, a jestliže se podezřelej nemá vydati pánu dědičnému, ovšem psanec a v skutku postiženej.

β *V. Budovcem po straně v B:* Actiones criminales sunt publici iuris.

O stavuncích^a.

S Í.

Byl-li by čí člověk kterému pánu neb rytířskému člověku neb měštěninu anebo poddanému jich co dlužen aneb se zač rukojmí postavil, a ten věřitel, chtěl-li by jiné lidé (kromě jistce a rukojmě) stavovati^a i města psaním ohradním^b prvé odpovídali a žaloby vznášeli, že tento člověk toto dlužen neb za toto se rukojmí postavil, aby ten pán toho člověka na něm spravedlnosti tomu neb onomu^c dopomohl, a to ve dvou nedělích pořád zběhlých^β. A^d každý pánu, v městech purgmistři kdyby mohli, od práva jsou povinni dopomožení činiti^d. Než jestliže by ten člověk buď dluhu neb rukojemství odpíral, tehda má o to právem rozeznán býti člověk s tím pánem neb člověkem (kdož naň žaloval), tím právem, k kterémuž přísluší aneb pán jeho, aby o to soud osadil. Pakli by nedopomohl, tehdy potom bude